

**ET FORSØK PÅ
NYTENKING**

**AV
FRITZ C. HOLTE**

KAPITEL 1 MER OM ASI

Det meste av det som sies i dette kapitlet burde ha stått i boka *En fjerde vei*, og ikke i dette heftet. Det har nemlig ikke noe å gjøre med krisa, men drøfter forhold som også gjorde seg gjeldende før krisa kom. Når det ikke ble gjort rede for disse forholdene i boka, skyldes dette at jeg ble klar over dem først under arbeidet med heftet.

NOEN ARGUMENTER MOT OG FOR ASI

Et økonomisk system jeg kaller ASI er beskrevet og drøftet i kapitlene 8 og 9 i boka.

Argumenter mot ASI

ASI vil forsinke spredningen av ny produksjonsteknikk

I systemet før krisa” kan et foretak eie fabrikker både i Norge og i andre industriland. Kontakt mellom fabrikker som eies av samme foretak kan føre til at nye og mer effektive produksjonsteknikker utviklet i andre land raskt kan bli kjent i Norge. Det er en fordel Norge vil miste hvis det nåværende økonomiske systemet blir erstattet med ASI. Et foretak vil neppe ønske å eie fabrikker i mer enn ett land hvis det ikke kan overføre kapital mellom landene.

Jeg aksepterer dette argumentet, men vil peke på at Norge ikke vil bli kulturelt isolert i ASI. Dette betyr blant annet at en del norske forskere og ingeniører leser fagtidsskrifter som utgis utenfor Norge og har kontakt ned kollegaer i andre land. På den måten blir Norge kjent med effektive teknikker som utvikles indre land, men ikke så raskt som dette kan skje hvis det er fri flyt av kapital mellom landene.

Forbudet mot kapitaloverføringer kan føre til at kapitalen brukes mindre effektivt

Fri flyt av kapital mellom industrilandene skaper en tendens til at kapitalen blir brukt i de landene der den bidrar mest til å øke produksjonen. Dette er en fordel industrilandene mister hvis kapitaloverføringer blir forbudt.

Argumenter for ASI

ASI gjør det mulig å få en varig reduksjon av De fem problemene

I Kapittel 8 i boka er det vist at i ASI kan nasjonale myndigheter sørge for en stor og varig reduksjon av De fem problemene.

I ASI er et industrilands kapitalmarked uavhengig av andre industrilands kapitalmarkeder

Kapitaloverføringer mellom industrilandene er ikke tillatt i ASI. Det betyr at et industrilands kapitalmarked er uavhengig av kapitalmarkedene i andre industriland.

Denne uavhengigheten er viktig fordi den er en del av grunnlaget for at det er mulig å få en stor og varig reduksjon av De fem problemene i ASI. Men den er viktig også av mange andre grunner. Jeg skal gjøre rede for noen av dem.

ASI gjør det mulig for et lands myndigheter å bestemme hvor mye det skal spares i det landet

Med et lands *sparing* menes den delen av landets inntekter som ikke anvendes til forbruk.

Jo mindre det spares nå, desto mer av inntektene anvendes til forbruk, og desto høyere vil derfor levestandarden være.

Jo mindre det spares nå, desto mindre av inntektene anvendes på måter som bidrar til høyere inntekt i framtiden. Eksempler på slik bruk er bygging av fabrikker og støtte til forskning som fører til økt produktivitet.

Hvor mye som skal spares i et land avhenger av hvordan fordeler nå og fordeler i framtiden skal veies mot hverandre. Dette er et spørsmål som sannsynligvis de fleste mener bør bestemmes av landet selv.

Det kan vises at hvis ASI er Industrisamfunnets økonomiske system kan et lands myndigheter bestemme hvor mye som skal spares i det landet. De kan gjøre det fordi landets kredittmarked er uavhengig av alle andre industrilands kredittmarkeder.

Det kan også vises at hvis det er sterke bånd mellom industrilandenenes kredittmarkeder er dette situasjonen: Hvor mye som spares i et industriland er sterkt påvirket av det som hender i markeder som verken nasjonale eller internasjonale myndigheter kontrollerer.

ASI gjør det mulig for myndighetene å ha elementer av proteksjonisme i sin politikk

Hovedregelen for utenrikshandelen er at enhver som ønsker å importere eller eksportere kan gjøre det uten å ha tillatelse fra nasjonale eller internasjonale myndigheter. Det kan være avvik fra denne regelen. (Et eksempel er gitt i Kapittel 8 i boka. Men slike eksempler vil sannsynligvis være få fordi landene vil ønske å få fordelene med internasjonal arbeidsdeling.)

I handelen med tjenester vil bruken av proteksjonisme sannsynligvis være mye større. Det samme gjelder for handelen med landbruksvarer.

ASI gjør det mulig å ha et sikkerhetsnett for alle innbyggerne

I et land med et uavhengig kapitalmarked kan myndighetene bestemme at en del av det offentlige inntekter skal brukes til å ha en velferdsstat der det er et sikkerhetsnett av følgende type: Hvis noen får økonomiske problemer som følge av sykdom, arbeidsløshet eller av andre grunner skal han (hun) få en økonomisk støtte som er stor nok til å gjøre det mulig å ha en akseptabel levestandard.

ASI gjøre det mulig å gjøre demokratiet sterkere

Med et *demokrati* menes her et land der innbyggerne ved å stemme ved valg velger sin regjering. Hvor mye det at landet er et demokrati betyr for innbyggerne avhenger av hvor stor innflytelse regjeringen har på forhold som er viktige for innbyggerne.

I en internasjonal markedsøkonomi har et lands regjering liten innflytelse fordi markeder som regjeringen ikke har kontroll over har stor innflytelse. Det er mange som av den grunn ikke stemmer, og få er medlemmer av partier.

Hvis et industrilands kapitalmarked blir uavhengig av andre lands kapitalmarkeder blir regjeringenes innflytelse mye større. De er grunn til å tro at dette vil få flere til å stemme, og at de politiske partiene vil få flere medlemmer. Dette betyr at overgang til ASI vil gjøre demokratiet sterkere.

KAPITTEL 2

OVERSIKT OVER ”EN FJERDE VEI” OG DETTE HEFTET

I 2008 ga UNIPUB AS ut min bok ”En fjerde vei – Alternativer til internasjonal markedsliberalisme” Manuskriftet til den boka var skrevet før verden ble rammet av en meget alvorlig krise. Drøftingene og konklusjonene i boka er imidlertid like relevante i dag som de var da de ble skrevet.

Dette heftet er skrevet etter at krisa hadde startet. Mye av det som står der bygger på ”En fjerde vei” boka, og i heftet er det en del henvisninger til ”En fjerde vei”. For å kunne forstå heftet må du derfor ha lest den boka eller på annen måte gjort deg kjent med det viktigste i den.

De nære forbindelsene mellom ”En fjerde vei” og heftet gjør det nærliggende å betrakte dette som én bok som består av to deler. I hver av disse delene er det et hovedtema.

HOVEDTEMAENE I DEN FØRSTE DELEN

Temaet

Det langt på vei fri flyt av kapital varer og noen typer av tjenester mellom industrilandene. Mange krever at denne frie flyten skal avvikles og erstattes ned annet. Kravet reiser følgende spørsmål:

Skal det også etter at den frie flyten av kapital er avviklet være kapitaloverføringer mellom industrilandene? Hvis det skal være det, hva skal i så fall reglene for disse kapitaloverføringene være?

Skal det også etter at den frie flyten av varer og noen typer av tjenester er avviklet være handel mellom industrilandene? Hvis det skal, hva skal i så fall reglene for denne handelen være?

Hvorfor drøftes dette temaet?

Jeg føler meg sikker på at nasjonalstatene vil eksistere i hvert fall noen tiår til.

Jeg føler meg også sikker på at for et industriland vil reglene for kapitaloverføringene og handelen mellom industrilandene bety mye for om det i landet kan føres en økonomisk politikk som det er tjent med. Dette betyr at det er viktig hvordan reglene er.

Hvorfor kreves det at fri flyt skal erstattes med noe annet?

De fem problemene

I de siste tiårene før krisa var industrilandene rikere enn de hadde vært noen gang tidligere. Men samtidig var det i disse landene en del flere alvorlige problemer. Blant dem var en gruppe jeg kaller ”de fem problemene.” Den består av (1) offentlig fattigdom, (2) høy arbeidsløshet, (3) meget skjev fordeling av de inntektene som skapes i næringslivet, (4) et brutalt arbeidsliv for noen, og (5) bruken av produksjonsmetoder som bidrar til globale miljøproblemer.

I perioden 1995-2007 snakket jeg om økonomiske systemer og om framtidutsiktene på møter for ulike grupper og på ulike steder i Norge. Jeg snakket også noen få ganger i Sverige, Danmark og Finland. På disse møtene var det mange som hadde et sterkt ønske om å bli kvitt den frie flyten av kapital, varer og noen typer av tjenester. Når jeg spurte dem om hvilke virkninger av den frie flyten de mislikte, mente de fleste et eller flere av ”de fem problemene”.

Det inntrykket jeg har av hvorfor mange misliker den frie flyten bør kanskje brukes med en viss forsiktighet fordi det er hovedsakelig basert på hva nordmenn mener. Men jeg synes det virker rimelig å anta at det også i andre industriland er det mange som misliker ”de fem problemene”.

Ut fra dette virker det fornuftig å lete etter alternativer til det nåværende økonomiske systemet ut fra de mulighetene de gir for å redusere de fem problemene.

I tillegg er det to forhold som styrker min tro på at det er fornuftig å gjøre det:

På et seminar i European Social Forum 2008 holdt jeg et foredrag på engelsk der jeg gjorde rede for det første hovedtemaet i denne boka. Foredraget ble godt mottatt og jeg ble spurt av flere om når det ville komme en engelsk versjon av boka. Jeg ble også bedt om å gjøre rede for mine ideer i et seminar på World Social Forum i Brasil i 2008.

Jeg kunne ikke reise til Brasil, men en student gjorde rede for boka i det seminaret jeg var invitert til. Hun har fortalt meg at tilhørerne virket meget interesserte. Hun har også fortalt meg at hun ble spurt om når boka ville bli utgitt på engelsk, om når den ville bli utgitt på portugisisk, og om når den ville bli utgitt på spansk.

Når jeg vurderer om den frie flyten bør erstattes med et bestemt annet økonomisk system spør jeg derfor:

Vil det under dette systemet vær mulig å sørge for en varig reduksjon av ”de fem problemene”?

Noen virkninger av det økonomiske systemet Industrisamfunnet hadde før den nåværende krisa

Konkurransen om lokalisering

Dette var hovedkonklusjonen til et utvalg kalt Holdenutvalget som i år 2000 ga den norske regjeringen råd om hvilken politikk som burde føres:

Norge må være et attraktivt land for lokalisering av næringsliv.

Konklusjonen kan begrunnes slik:

Av flere grunner, blant annet fordi ny produksjonsteknikk utvikles, mister industrilandene mange arbeidsplasser hvert år. Det betyr at hvis et industriland skal unngå stadig økende arbeidsløshet, må mange nye arbeidsplasser skapes i dette landet hvert år.

Kapital trengs hvis nye arbeidsplasser skal skapes. Hvert land prøver derfor å motivere kapitaleierne til å øke sin virksomhet i det landet. Det fører til en konkurranse mellom landene om å være attraktive for lokalisering av næringsliv.

Det er viktig for Norge å unngå å bli en taper i denne konkurransen. Norge bør derfor føre en politikksom gjør Norge et attraktivt land for lokalisering av næringsliv.

Rammebetingelsene

Hvis Norge skal være attraktiv for lokalisering av næringsliv, må dette kravet bli tilfredsstillt:

Rammebetingelsene for næringslivet må være minst like gode i Norge som i andre industriland.

I det nåværende økonomiske systemet er det umulig å redusere de fem problemene varig

I *En fjerde vei* peker jeg på sju krav til rammebetingelsene som må tilfredsstilles hvis Norge skal unngå økende arbeidsløshet. Det kan vises at disse sju kravene gjør det umulig å sørge for at de fem problemene blir redusert varig. Her er et eksempel:

Et av ”de fem problemene” er offentlig fattigdom. Blant kravene til ramme betingelsene er (1) ikke høyere skatter enn i andre land, (5) mer vekt på utdanning og forskning, og (6) mer vekt på infrastruktur som brukes i næringslivet.

Jeg resonnerer og konkluderer slik:

Hvis ikke alle kravene til rammebetingelsene oppfylles, vill den innenlandske arbeidsløsheten stadig øke.

Det vil være uakseptabelt å føre en politikk som fører til at arbeidsløsheten stadig øker. Derfor må alle rammebetingelse-kravene, blant dem (1), (5) og(6), tilfredsstilles.

Betingelse (1) begrenser myndighetenes inntekter. Betingelsene (5) og (6) krever at myndighetenes utgifter øker. Dette betyr at hvis både betingelsene (1), (5) og (6) skal oppfylles er det umulig å redusere den offentlige fattigdommen,

Konkurransen om konkurranseevnen

Det er også en konkurranse mellom industrilandene om konkurranseevnen. Det er viktig for Norge å unngå å bli en taper i den konkurransen.

Grunner og dypere grunner for at de fem problemene ikke kan reduseres

På grunnlag av drøftingene foran kan vi konkludere med at det er de to konkurransene som gjør det umulig å få redusert de fem problemene.

Hvis vi ønsker en dypere forståelse av hvorfor det er umulig, må vil spørre hvorfor de fem problemene fins. Her er mitt svar:

Dette er en avgjørende betingelse for at konkurransen om å være attraktiv for lokalisering av næringsliv fins: Kapital kan overføres fritt mellom industrilandene.

Dette er en avgjørende betingelse for at konkurransen om konkurranseevnen fins: Mellom industrilandene er det frihandel for industrivarer og noen tjenester.

De alternative systemene

Jeg foreslår to alternativer til ”systemet etter krisa”. Jeg kaller dem ASN og ASI¹.

¹ Det er en forenkling å kalle ASN og ASI økonomiske systemer. Hver av dem er et sett av regler for kapitaloverføringer og utenrikshandel mellom land. Slike regler kan være en del av det vi kaller et økonomisk system, men hva som menes med et økonomisk system er mer enn regler for kapitaloverføringer og utenrikshandel mellom landene.

I ASN er Norges handel med andre industriland og kapitaloverføringer til og fra dem forskjellige fra det de er i "systemet før krisa". Reglene for de andre lands handel og kapitaloverføringer med hverandre er de samme som de er i "systemet før krisa".

Det kan vises at i ASI kan myndighetene sørge for en varig reduksjon av "de fem problemene". Men det vil ta flere år å få til en betydelig reduksjon. Systemet er likevel av interesse fordi det viser at Norge kan begynne kampen mot de fem problemene på egen hånd.

ASI er et økonomisk system der reglene for handel og kapitaloverføringer er de samme for alle industriland. I ASI kan industrilandene bli kvitt lokaliseringskonkurransen ved å forby kapitaloverføringer mellom dem, og man kan bli kvitt konkurransen om konkurranseevnen konkurransen ved å bøtelegge land som har "for god" konkurranseevne.

Fordi industrilandene blir kvitt disse to konkurransene blir det mulig for disse landenes myndigheter å sørge for en betydelig reduksjon av De fem problemene i løpet av kort tid.

I ASI vil en altså bli kvitt *landenes* konkurranse om konkurranseevnen. En annen sak er at i ASI er det konkurranse mellom *bedrifter* som er lokalisert i ulike land.

I ASI blir en altså kvitt *landenes* konkurranse om konkurranseevnen, En annen sak er at i ASI er det konkurranse mellom *bedrifter* som er lokalisert i ulike land. Dette følger av at i ASI kan med få unntak alle importere eller eksportere industrivarer uten å måtte ha tillatelse fra nasjonale eller internasjonale myndigheter. (Se kapittel 7 i boka.)

HOVEDTEMAENE I DEN ANDRE DELEN

Kapitlene 13, 14 og 15 i boka er skrevet under den nåværende økonomiske krisa. Dette er hovedtemaene i disse kapitlene:

For å bli kvitt den unormalt høye arbeidsløsheten som krisa har skapt i de aller fleste industriland, må det komme nye jobber. På hvilke områder kan disse jobbene komme, og hvor raskt kan de komme, hvis de kommer?

Hva må gjøres hvis vi skal unngå en ny alvorlig internasjonal krise?

Å kalle ASN og ASI økonomiske systemer dette er imidlertid en forenkling som gjør denne boka mer lettest, og forenklingen påvirker ikke viktige resonnementer og konklusjoner i boka

Den økonomiske krise

Den nåværende økonomiske krise begynte i USAs banker og spredte seg fra disse bankene til andre deler av USAs økonomi og til andre industri land.

Spredningen av krise til andre industriland

Fri flyt av kapital, varer og visse typer tjenester mellom industrilandene har skapt sterke bånd mellom USAs økonomi og andre industrilands økonomier. Det er på grunn av disse båndene at økonomiske kriser i USA fører til alvorlige kriser i andre industriland.

De økonomiske båndene mellom industrilandene

Båndene kan inndeles i disse gruppene:

Samspill mellom ”kredittmarkedet i et land” og ”kredittmarkedet i et annet land”

Samspill mellom ”kredittmarkedet i et land” og ”realøkonomien i et annet land”. Med *realøkonomi* menes her ”produksjon og bruk av varer og tjenester.

Samspill mellom ”realøkonomien i et land” og ”realøkonomien i et annet land”

Hva har hendt siden krise startet og hva kommer til å hende de neste årene?

I noen sammenhenger er det nyttig å se på industrilandene som ett samfunn. Jeg kaller det Industrisamfunnet.

Industrilandene har under krise brukt restriksjoner og andre tiltak for å øke myndighetenes muligheter for å redusere de problemene som krise skaper. Dette betyr at Industrisamfunnets økonomiske system har blitt endret.

Så å si alle fremtredende økonomer tror dette: I løpet av ett eller flere år kommer krise til å bli verre. Deretter vil forholdene gradvis bli bedre inntil de er blitt så gode at vi ikke lengre kan snakke om en krise.

Obamas plan for å unngå nye kriser

President Obama la i mars 2009 en plan for håndtering av krise. Han har flere mål. Jeg skal i det følgende bare drøfte ett av dem. Det målet er å organisere den økonomiske virksomheten i bankene i

USA på en slik måte at vi unngår nye alvorlige internasjonale kriser. Jeg skal også forenkle drøftingene av Obamas plan ved å la være å komme inn på mye annet i den. Blant annet skal jeg ikke drøfte hans forslag om et mer forpliktende samarbeid enn hittil i den såkalte G20-gruppen, som er en gruppe som består av de 20 mest innflytelsesrike landene i verden.

Mine kommentarer til Obamas plan

Hva må skje hvis nye internasjonale kriser skal unngås

Det er viktige ledd i den kjeden av årsaker og virkninger som førte til den nåværende krisa:

1. Forholdene i USAs banker var slike at det måtte komme en alvorlig krise i USA
2. Reglene for handel og kapitaloverføringer mellom industrilandene var slike at hvis det kom en alvorlig krise i USA ville den spre seg til andre industriland

Det betyr at hvis vi vil unngå nye internasjonale kriser må (1) forholdene i USA banker endres, og/eller (2) reglene for handel og kapitaloverføringer mellom industrilandene endres.

Resonnementene bak Obamas plan

For meg virker det som Obama resonnerer slik:

Den nåværende internasjonale krisa startet i USA, og det skjedde fordi det var en rekke klanderverdige forhold i amerikanske banker. Nye alvorlige kriser i USA kan unngås ved å stille krav til amerikanske banker som fører til ryddige forhold i dem. Jeg planlegger å gjøre det.

Jeg trenger ikke beskjefte meg med om det bør lages nye regler for handel og kapitaloverføringer mellom industrilandene for å unngå internasjonal spredning av en krise som er oppstått i USA. Det er ikke nødvendig å gjøre dette fordi jeg planlegger å sette i verk tiltak som vil føre til at det ikke kommer nye kriser i USA.

Det kan komme kriser i USA som ikke skyldes forholdene i bankene

En viktig innvending mot Obamas plan er at det kan komme alvorlige kriser i USA som ikke skyldes forholdene i bankene. Her følger litt om det:

I USA har ”markedskrefter myndighetene ikke kontrollerer” betydelig innflytelse. Det kan føre til følgende:

Noe hender som får mange forbrukere og bedrifter til å redusere sin etterspørsel etter varer og tjenester mye. Lavere etterspørsel etter varer og tjenester betyr mindre produksjon, og mindre produksjon betyr at mange mister jobbene sine.

MITT FORSLAG TIL HVORDAN INDUSTRIAMFUNNET SKAL UNNGÅ ALVORLIGE KRISER

Det bør være slike regler for handel og kapitaloverføringer mellom industrilandene at myndighetene kan sørge for at alvorlige internasjonale kriser unngås.

ASI er et økonomisk system som i følge ”drøftingene foran” etter at krisa er over bør brukes hvis det er et mål å oppnå en varig reduksjon av De fem problemene. Dette reiser følgende spørsmål

Er ASI også et økonomisk system som gjør det mulig å sørge for at alvorlige internasjonale kriser kan forhindres?

Det kan vises at svaret på dette spørsmålet er ja.

KAPITTEL 3

OBAMAS PLAN

INNLEDNING

Hva menes med ”krise”?

Ordet ”krise” kan bety ulike ting i drøftinger av økonomiske forhold. Når det i dette heftet sies at det er en alvorlig krise i industrilandene menes følgende: Industrilandene er inne i en periode der mange bedrifter går konkurs eller reduserer produksjonen, og der det er mye arbeidsløshet.

DEN NÅVÆRENDE KRISA

Krisa i USA

Krisa begynte i USA, og er meget alvorlig der.

At krisa er så alvorlig i USA kan sees på som et resultat av at USAs økonomiske system har denne egenskapen: Hvis alvorlige problemer oppstår et sted i USAs økonomi vil dette starte en prosess som fører til følgende: Problemene sprer seg til andre deler av USAs økonomi og blir med økende fart mer og mer alvorlige.

Spredningen av krisa til andre industriland

Fri flyt av kapital, varer og visse typer tjenester mellom industrilandene har skapt sterke bånd mellom USAs økonomi og andre industrilands økonomier.

Det er disse båndene som er forklaringen på at økonomiske kriser i USA skaper alvorlige kriser i andre industriland.

Hva er de økonomiske båndene mellom industrilandene?

Som tidligere nevnt i dette heftet : Båndene kan inndeles i disse gruppene:

Samspill mellom ”kredittmarkedet i et land” og ”kredittmarkedet i et annet land”

Eksempel: En norsk bank plasserer penger i en fransk bank

Samspill mellom ”kredittmarkedet i et land” og ”realøkonomien i et annet land”. Med *realøkonomi* menes her ”produksjon og bruk av varer og tjenester.

Eksempel: En norsk fabrikk låner penger i en svensk bank.

Samspill mellom ”realøkonomien i et land” og ”realøkonomien i et annet land”

En norsk fabrikk produserer aluminium som den selger til en amerikansk bilfabrikk.

Hva kommer til å hende de neste årene?

I noen sammenhenger er det nyttig å se på industrilandene som ett samfunn. Jeg kaller det Industrisamfunnet.

Så å si alle fremtredende økonomer tror dette: I den nærmeste tida kommer krisa til å bli verre, men deretter vil forholdene gradvis bli bedre inntil de er blitt så gode at vi ikke lengre kan snakke om en krise

Industrilandene har under krisa brukt restriksjoner og andre tiltak for å øke myndighetenes muligheter for å redusere de problemene som krisa skaper. Dette betyr at industrisamfunnets økonomiske system er blitt endret.

OBAMAS PLAN

Den 24. mars 2009 offentliggjorde Barack Obama en artikkel der han skisserte en plan for håndtering av den økonomiske krisa. De ideene han la fram i planen var et utspill foran et møte i London i april, der 20 av de landene som betyr mest i verdensøkonomien (de såkalte G20-landene) skulle treffes.

Artikkelen ble trykt i mange aviser. En oversettelse til norsk av Eivind Lilleskjæret ble trykt i Dagsavisen.

Her er et utdrag av Obamas artikkel:

Det første tiltaket må være å handle raskt for å stimulere til økt etterspørsel. Den utviklingen dette fører til må være robust og vedvare til etterspørselen er gjenopprettet.

I tida framover bør vi slutte oss til et kollektivt engasjement for å fremme frihandel(...), samtidig som vi motsetter oss en proteksjonisme som bare vil gjøre krisa dypere(...).

For det andre må vi gjenopprette tilgangen på lån som virksomheter og forbrukere er avhengige av. I USA arbeider vil målrettet for å stabilisere finanssystemet. Dette innebærer en åpen evaluering av balansen til de største bankene våre, og vil direkte føre til utlån som vil hjelpe amerikanerne til å kjøpe varer, beholde boligene og utvide virksomhetene. Disse tiltakene må også forsterkes av handlingene til G20-partnerne. Sammen kan vi slutte opp om et felles rammeverk for innsyn, ansvarlighet og fokus på å gjenopprette kredittstrømmen som er selve blodsløpet i en voksende verdensøkonomi. Og G20 kan, sammen med multilaterale institusjoner gi handel finansiering med henblikk på å øke eksporten og skape arbeidsplasser.

For det tredje må vi ha en økonomisk, moralsk og sikkerhetsmessig forpliktelse til å strekke ut en hånd til land og folk som utsettes for den største risikoen.

Disse tiltakene kan være med på å føre oss ut av krisen, men vi kan ikke slå oss til ro med å vende tilbake til status quo. Vi må sette en stopp for kynisk spekulasjon og et forbruk som overstiger vår bæreevne, for misligholdelse av lån, for banker med for lav egenkapital og fravær av tilsyn som dømmer oss til å oppleve bobler som med nødvendighet vil sprekke. Koordinerte internasjonale tiltak er det eneste som kan hindre den uansvarlige risikoatferden som som forårsaket den krisen vi er inne i. Det er grunnen til at jeg fører det nødvendig å gripe denne sjansen til å gjennomføre omfattende reformer og endre vårt tilsynssystem.

Alle våre finansinstitusjoner – både på Wall Street og i resten av verden trenger sterkt tilsyn og regler bygd på sunn fornuft. Alle markeder bør ha en standard for stabilitet og en mekanisme for informasjonsutveksling, Et sterkt rammeverk for kapitalkrav bør verne oss mot framtidige finanskriser. Strenge regler for innsyn og ansvarlighet må forebygge misbruk, og det må bli slutt på den ukontrollerte lønns- og bonus spiralen.

G-20 møtet er et møtested for en ny type globalt økonomisk samarbeid. Nå er tiden inne til å arbeide sammen for å gjenskape holdbar økonomisk vekst som bare kan komme fra åpne og stabile markeder.

Mine kommentarer

Obama vil ha fri flyt av kapital og industrivarer mellom landene

Obama har fem mål. Han vil (1) redusere forverringen av krisa. (2) sørge for at krisa er over så raskt som mulig, (3) sørge for at etter at krisa er over har industrilandene et økonomisk system som gjør det mulig for myndighetene å sørge for at det ikke kommer nye kriser, (4) hjelpe land som har størst risiko under og etter krisa, og (5) sørge for at produksjonen og derfor også levestandarden øker i resten av dette århundre.

I dette kapitlet skal jeg bare beskjeftige meg med Mål 3, det målet som handler om ”systemet etter krisa” Vil Obamas plan føre til at verden (eller i alle fall industrilandene) ikke får nye kriser i framtida?

Mitt svar er nei. Her er begrunnelsen.

Obama skriver at vi bør slutte oss til et kollektivt engasjement for å fremme frihandel(...), samtidig som vi motsetter oss en proteksjonisme som bare vil gjøre krisa dypere.

Han skriver også at vi må gjenopprette kredittstrømmen som er selve blodomløpet i en voksende verdensøkonomi.

Jeg kan ikke tolke disse uttalelsene fra Obama på annen måte enn at de betyr at ”systemet etter krisa” skal være et system der det er frihandel og fri flyt av kapital mellom industrilandene.

Resonnementene som har ført til Obamas plan

Som jeg tidligere har vært inne på: For meg ser det ut som om Obama har resonnert på denne måten:

Den nåværende krisa startet i USAs banker, og den startet fordi det var uakseptable forhold i disse bankene. Nye alvorlige kriser i USA kan unngås ved å stille ”krav til amerikanske banker” som vil føre til ryddigere forhold i disse bankene. Jeg vil stille slike krav.

Jeg trenger ikke å beskjeftige meg med om det bør være ”nye regler for kapitaloverføringer og handel mellom industrilandene” for å unngå spredning av kriser som stater i USA. Det er ikke nødvendig å beskjeftige seg med det fordi jeg planlegger å sette i verk tiltak som vil føre til at det ikke vil komme nye kriser i USA.

Kriser kan starte i Amerika av andre grunner enn uakseptable forhold i amerikanske banker

Kriser i USA kan starte av grunner som ikke skyldes forholdene i amerikanske banker.

Markedskrefter som myndighetene ikke kontrollerer har stor innflytelse på de økonomiske forholdene i USA. Det kan føre til følgende:

Noe hender som får forbrukerne og bedriftene til å redusere sin etterspørsel mye. Dette fører til mye lavere etterspørsel etter varer og tjenester. Mye lavere etterspørsel etter varer og tjenester fører til mye lavere produksjon, og mye lavere produksjon fører til at mange mister jobbene sine.

En alvorlig innvending mot Obamas plan er at han ikke tar hensyn til det som er pekt på foran. Det ser ut som at han mener dette: Sterke restriksjoner på virksomheten i amerikanske banker vil være tilstrekkelig til å unngå at kriser starter i USA.

Kriser kan starte i andre land og av forskjellige grunner

Obama mener at for å unngå internasjonal kriser vil det ikke være nok å ha sterke restriksjoner bare på virksomheten i amerikanske banker. Obama skriver blant annet dette: ” Alle våre finansinstitusjoner – både på Wall Street og i resten av verden trenger sterkt tilsyn”.

Obama foreslår at en skal få disse restriksjonene gjennom et samarbeid mellom G20- landene. (G20-landene er de 20 landene som har størst innflytelse på verdensøkonomien.)

Men Obama nevner ikke at en kan få kriser av følgende grunn: Markedskrefter som myndighetene ikke kontrollerer har stor innflytelse på utviklingen ikke bare i USA, men også i andre G20-land. Og fordi han ikke nevner denne typen av kriser sier han heller ikke noe om hvordan den bør bekjempes.

Dette er også en viktig innvending mot Obamas plan.

KAPITTEL 4

NYE JOBBER TRENGS. MEN HVOR OG HVOR RASKT KAN DE SKAPES?

Arbeidsløsheten i industrilandene er nå mye høyere enn den var før verden ble rammet av krisa. Vi kan ikke si at krisa er over før arbeidsløsheten i industrilandene blir mye lavere, og det kan bare skje hvis nye jobber blir skapt. Dette reiser følgende meget viktige spørsmål: I hvilke bransjer kan industrilandene skape disse jobbene og hvor raskt kan de skape dem?

I dette kapitlet skal jeg beskjefte meg med to ”bransjer”. Jeg har valgt disse to ikke bare fordi det er tenkelig at det kan bli skapt jobber i dem, men også fordi jeg anser økt aktivitet i disse bransjene som meget ønskelig.

SKAFFE ENERGI PÅ MÅTER SOM FØRER TIL LITE UTSLIPP AV KLIMAGASSER

Den største trusselen

I løpet av de siste årene har det blitt stadig vanligere å mene at dette er den største trusselen verden vil stå overfor i framtiden:

Klimaet forandrer seg på måter som fører til høyere temperatur på jordas overflate, Dette skaper alvorlige problemer. (Ramme 9.1 i boka gir en oversikt over noen av disse problemene.)

FNs klimapanel består av forskere som hver er ekspert på en eller flere sider av klimaproblemene.

Panelet la fram sin fjerde takseringsrapport i 2007. Den var skrevet av 800 forskere og evaluert av 2 500 forskere fra mer enn 150 land. Medlemmene av panelet var enige om dette:

Produksjon og forbruk er de viktigste grunnene til økningene av klimagasser i atmosfæren. De er også de viktigste grunnene til endringer i klimaet.

Denne konklusjonen er viktig hvis den er riktig. Hvis den er riktig betyr det at industrilandene ved å endre produksjon og forbruk bør prøve å sørge for at økningen i temperaturen blir så liten som de kan klare å gjøre den.

Et eksempel: Offshore vindmølleparker

Med en *offshore vindmøllepark* menes her en gruppe vindmøller som ligger noen få mil utenfor kysten.

Offshore vindmølleparker er en av de måtene menneskene kan skaffe seg energi på uten utslipp av klimagasser. Men å skaffe seg energi på denne måten er nå mye dyrere enn å skaffe seg den slik de vanligvis gjør det nå, som er å bruke de måtene som fører til store utslipp av CO₂.

La oss et øyeblikk anta at nasjonale myndigheter subsidierer ”produksjonen av energi ” i vindmølleparker så mye at energi produsert der blir like billig som energi produsert på de vanligste måtene. Hvis dette skjer, vil sannsynligvis mye av energien bli ”produsert” i vindmølleparker, og utslippene av CO₂ vil derfor bli sterkt redusert.

Vil dette skje? Når jeg drøfter dette spørsmålet skal jeg inntil noe annet blir sagt anta at Industrisamfunnets økonomiske system er ”systemet før krisa” Det er et system der det er en offentlig fattigdom som ligger på et så høyt nivå at det er umulig for myndighetene å betale de subsidiene de må betale hvis de skal føre ”den politikken det er gjort rede for” foran. Jeg konkluderer derfor slik: I ”systemet før krisa” kan ikke den politikken føres.

Vil de subsidiene som trengs for å gjøre vindmølleparkene konkurransedyktige bli lavere?

Minst to tenkelige endringer kan føre til at ”de subsidiene som trengs for å gjøre vindmølleparkene konkurransedyktige” blir lavere.

Høyere pris på energi. En av disse endringene er at prisen på energi øker mer enn prisene på de produksjonsfaktorene som blir brukt i offshore vindmøller.

En kraftig økning i prisen på energi vil imidlertid ha dramatiske virkninger for en stor del av næringslivet. En av dem er at mange jobber vil gå tapt. Det er derfor meget usannsynlig at myndighetene vil føre en økonomisk politikk som gjør at prisen på energi øker kraftig.

Mer effektive produksjonsmetoder. Den andre tenkelige endringen er at en finner fram til nye metoder som gjør det mulig å produsere energi i offshore vindmøller med lavere kostnader enn det kan gjøres nå. Jeg vet lite om sjansene for å finne fram til slike metoder, men mitt inntrykk fra det jeg vet er at vi ikke bør se bort fra at en av disse to tingene vil skje:

Industrilandene vil ikke finne fram til slike metoder.

Industrilandene vil finne fram til slike metoder, men det vil ta mange år (fem år? tjue år?) å finne fram til dem.

To hypoteser

På grunnlag av det jeg vet om ulike måter om hvordan utslipp av klimagasser kan reduseres har jeg kommet fram til disse hypotesene:

1. Det er mer eller mindre samme situasjon i alle forsøk på å produsere energi på måter som fører til lite eller ikke noe utslipp av klimagasser. Måter er funnet, men energi produsert med dem er mye dyrere enn energi produsert på de vanlige måtene
2. Hvis Industrisamfunnets økonomiske system er ”systemet før krisa ” vil offentlig fattigdom gjøre det umulig å unngå store utslipp av klimagasser.

Hvis hypotese 2. er riktig, er den meget viktig. Derfor bør hypotesene drøftes.

OMSORG FOR ELDRE

Hva menes med eldrebølgen?

I siste halvpart av 1940-tallet og det meste av 1950-tallet var antall fødsler i industrilandene mye høyere enn det var i 1930-årene og første halvpart av 1940-årene og også enn det har vært de siste tiårene.

De som ble født for 60-70 år siden blir nå så gamle at de går ut av arbeidslivet. Fordi det den gang var mange som ble født, er det derfor nå mange som blir pensjonister. At mange nå blir pensjonister, blir ofte kalt *eldrebølgen*.

Jeg skal illustrere eldrebølgen med tall fra Norge.

Den vanligste pensjonsalderen i Norge er 67 år. I årene 2005-2008 økte antall pensjonister med 16 000. Det er beregnet at i neste fireårsperiode, 2009- 2013, vil antall pensjonister øke med 65 000 (Kilde: Statistisk sentralbyrå)

Antall pensjonister vil øke sterkt også i årene etter 2015.

Krav som oppfylles for å få en tilfredsstillende eldreomsorg

For å få en tilfredsstillende eldreomsorg i årene framover må disse kravene oppfylles:

Antall jobber i eldreomsorgen må øke kraftig

En stor andel av dem som arbeider i eldreomsorgen må ha en fagutdanning som gir dem kunnskaper de trenger i sitt yrke. Derfor må det hvert år utdannes blant annet langt flere leger, sykepleiere, hjelpepleiere og fysioterapeuter enn det blir gjort nå

For å få mange nok til å ønske å arbeide med omsorg av eldre må lønns- og arbeidsvilkårene i denne ”bransjen” bli betydelig bedre enn nå

En politikk som oppfyller disse kravene vil føre til meget store utgifter for myndighetene. På grunn av den offentlige fattigdommen som fantes i industrilandene allerede *før* de ble rammet av eldrebølgen kan vi se bort fra at myndighetene vil kunne føre en slik politikk *etter* at de er blitt rammet av eldrebølgen.

Skaping av nye arbeidsplasser i andre bransjer

Det vil selvfølgelig også bli skapt nye arbeidsplasser i andre bransjer enn i de to jeg ha drøftet foran. Så langt jeg kan bedømme er imidlertid situasjonen denne: Sett i forhold til hvor mange arbeidsplasser som har gått tapt og fortsatt går tapt som følge av krisa, skapes det få nye arbeidsplasser i disse andre bransjene.

KONKLUSJON

Av drøftingene foran følger at hvis Industrisamfunnet økonomiske system i årene framover er ”systemet et for før krisa” vil dette skje i Industrisamfunnet:

Det vil i mange år framover være høy arbeidsløshet.

Det vil i mange år framover være store utslipp av klimagasser

Omsorgen for eldre kommer ikke til å være tilfredsstillende i årene framover.

Disse konklusjonene er et sett av argumenter for å prøve å finne et annet økonomisk system enn ”systemet før krise”.

Den modifiserte versjonen av ”systemet før krise”

Hvis Obamas plan blir realisert vil Industrisamfunnets økonomiske system være forskjellig fra ”systemet før krise”. Jeg har sett litt på et system jeg kaller «den modifiserte versjonen av systemet før krise.» Det er det samme som ”systemet før krise” bortsett fra denne modifikasjonen: I alle G20-landene er bankene organisert på den måten det er gjort rede for i Obamas plan.

Så langt jeg kan bedømme vil ikke en overgang fra ”systemet før krise” til ”den modifiserte versjonen av dette systemet” før til at den offentlige fattigdommen blir lavere. Hvis dette er riktig vil konklusjonene foran om av hva som vil skje med arbeidsløsheten, utslippene av klimagasser og omsorgen for eldre være gyldige også for ”den modifiserte versjonen av systemet før krise”

KAPITTEL 5

I ASI KAN SPREDNING AV KRISER FORHINDRES

INNLEDNING

I kapitlene 8 og 9 i boka er det gjort rede for et økonomisk system jeg kaller ASI.

I dette kapitlet er fokus på noen av virkningene av om Industrisamfunnets økonomiske system er ASI. Det er imidlertid én del av ASI som spiller en så viktig rolle i drøftingene av disse virkningene at den bør nevnes her. Den delen er at kapitaloverføringer mellom industrilandene er forbudt i ASI.

SPREDNING AV KRISER KAN UNNGÅS

En forenkling

For å forenkle skal jeg forutsette at det er en alvorlig krise i et land hvis arbeidsløsheten er høy og vokser. Jeg skal altså bare se på hva arbeidsløsheten når jeg vurderer om det er en alvorlig krise i et bestemt land.

Jeg anser det som skjer med arbeidsløsheten for å være det viktigste av det som skjer under en alvorlig krise. Derfor er forenklingen akseptabel for meg.

Jeg vil også nevne dette: Anta at jeg i tillegg til det som skjer med arbeidsløsheten også hadde drøftet det som skjer med andre deler av realøkonomien. Så langt jeg kan bedømme ville ikke det ha endret mine konklusjoner.

Spredning av kriser kan forhindres i ASI

Ifølge det som er skrevet i kapitlene 8 og 9 i boka bør ASI være Industrisamfunnets økonomiske system etter at krisa er over hvis målet er at myndighetene skal kunne sørge for store varige reduksjoner av De fem problemene.

I det følgende skal jeg drøfte dette spørsmålet:

Gjør ASI det mulig å forhindre at en krise som starter i ett industriland sprer seg til andre industriland?

Et eksempel

Anta at ASI brukes i Industrisamfunnet. Anta også at noen norske bedrifter produserer aluminium som de selger til bilprodusenter i USA. Anta i tillegg til dette at USA blir rammet av en krise som fører til en sterk reduksjon i produksjonen av amerikanske biler.

Den første virkningen for Norge av krisa i USA er at ”salget av aluminium til USA” og derfor også ”produksjonen i norske bedrifter som produserer aluminium” blir sterkt redusert. Lavere produksjon betyr færre sysselsatte, og færre sysselsatte betyr økt arbeidsløshet.

Norske myndigheter kan føre en politikk som sørger for at den innenlandske arbeidsløsheten blir like lav som den var før krisa i USA startet. Dette er tre deler av en slik politikk:

1. Sørge for at etterspørselen etter norske produkter blir høy nok

Reduksjonen i Norges salg av aluminium til USA kan føre til at ”den samlede etterspørselen etter norske produkter” blir så lav at den blir lavere enn ”det samlede tilbudet av norske produkter ville ha vært hvis det hadde vært full sysselsetting i Norge”. I en slik situasjon er ”for lav etterspørsel etter norske produkter” en av årsakene til arbeidsløshet i Norge.

Regjeringen kan øke etterspørselen etter norske produkter ved å la utgiftene på statsbudsjettet være høyere enn inntektene. Dette vil nemlig øke ”det offentlige etterspørsel etter norske produkter” og derfor også øke ”den samlede etterspørselen etter norske produkter”.

2. Føre en politikk som reduserer omstillingsledigheten

I kapittel 6 i boka er forklart hva som menes med garanterte jobber.

De fleste av de nordmennene som mister jobbene sine på grunn av krisa i USA vil før eller senere få nye jobber. Men det vil ta noe tid, og i den tiden er de arbeidsløse. Jeg kaller arbeidsløshet av denne typen omstillingsledighet.

I ASI kan bruk av garanterte jobber sørge for at omstillingsledigheten blir mye lavere enn den vil bli uten bruk av garanterte jobber.

3. Sørge for et sikkerhetsnett.

La oss først anta at den økonomiske virksomheten i Industrisamfunnet er organisert slik den er organisert i ”systemet før krisa”. Da er det i Industrisamfunnet ikke et ”sikkerhetsnett” som sørger for dette: Sett at noen får økonomiske problemer på grunn av sykdom, arbeidsløshet eller av andre

grunner. I så fall skal de få en støtte som er stor nok til å gjøre det mulig for dem å ha en rimelig levestandard.

Vi kan da få denne utviklingen i Norge:

Den første runden. Noen av dem som har arbeidet i de bedriftene som produserer aluminium blir arbeidsløse.

Den andre runden. For noen av dem som mister jobbene i den første runden blir inntektene betydelig lavere.

Betydelig lavere inntekter fører til betydelig lavere etterspørsel etter forbruksvarer og forbrukstjenester

Lavere etterspørsel etter forbruksvarer og forbrukstjenester fører til lavere produksjon, og lavere produksjon fører til økt arbeidsløshet.

Flere runder. Det som hendte i den andre runden kan skje flere ganger. I hver av disse rundene mistes jobber på grunn av lavere etterspørsel fra dem som ble arbeidsløse i den foregående runden.

På denne måten kan det skapes en ”ond sirkel” som fører til en alvorlig krise.

Den utviklingen som er beskrevet foran trenger ikke skje i ASI. I ASI kan det nemlig være et sikkerhetsnett som sørger for at alle innbyggerne hele tiden har en inntekt som er stor nok til at de kan ha en rimelig levestandard.

Konklusjon

På grunnlag av det som er pekt på foran, trekker jeg denne konklusjonen:

I ASI er det mulig å forhindre at kriser som starter i bankene i USA skaper kriser i Norge.

En teori

Dette er en teori som blant annet bygger på resonnementene og konklusjonen i eksemplet foran:

Hvis Industrisamfunnets økonomiske system er ASI er det mulig å forhindre at kriser blir internasjonale. Dette gjelder hva enten krisene starter i USA eller i andre industriland. Det gjelder også uansett hva som er årsakene til krisene.

Jeg har prøvd å finne eksempler som viser at denne teorien ikke er riktig, men har ikke klart å finne slike eksempler.

EN SKJEVHET I DEN OFFENTLIGE DEBATTEN OM HVORDAN INTERNASJONALE KRISER KAN UNNGÅS

Den nåværende krisa startet i bankene i USA. Krisa i disse bankene førte til kriser i andre deler av USAs økonomi og til kriser i andre land.

En tenkelig strategi for å unngå nye kriser er å rette søkelyset mot hva som fører til at kriser starter.

En annen strategi er å rette søkelyset mot hvorfor kriser som starter i ett land kan spre seg til andre land.

Den offentlige debatten om internasjonale kriser har dreid seg nesten utelukkende om den første strategien, den som retter søkelyset mot hvorfor kriser starter. Svært få av deltakerne i debatten ser ut til å være oppmerksomme på den andre strategien, den som dreier seg om hvorfor en krise som starter i ett land kan spre seg til andre land.

Forfatteren av dette heftet, Fritz C. Holte, er tidligere professor i samfunnsøkonomi. Han har skrevet en rekke artikler og debattbøker. Han har også skrevet lærebøker for universiteter, høyskoler og den videregående skolen.

Les mer om forfatterens tanker om alternativ økonomi på www.fritzholte.com.

Flere eksemplarer av dette heftet kan bestilles via e-post på bestilling@roskva.no

Heftet bør leses sammen med boka

« *En fjerde vei – Alternativer til internasjonal markedsliberalisme* » (UNIPUB, 2008) som kan fås kjøpt hos alle bokhandlere.